

Treball de fi de grau

Títol

Autor/a

Tutor/a

Grau

Data

Full Resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Autor/a:

Tutor/a:

Any:

Titulació:

Paraules clau (mínim 3)

Català:

Castellà:

Anglès:

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:

Castellà:

Anglès

LES

DAMES

DE BLANC

I NEGRE

*Al Marc, per descobrir-me els escacs.
A en David, per ensenyar-me'n la màgia.
A les tres dames valentes que són tota una
inspiració per a mi i per aquest reportatge.
Al meu pare, per aguantar els meus moments
d'indecisió i a la meva mare, per haver-me fet
creure en mi mateixa i rellegir aquest text una
vegada, i una altra, i una altra...*

Índex

No hi ha lloc per a les dones	4
El mat invisible	7
La marreca	9
El cavall.....	13
La millor dona.....	17
La derrota	21
El sacrifici	23
Jugar amb desavantatge	26
El peó	28
El naixement de <i>Les dames de blanc i negre</i>	32
Annexos	34
Bibliografia.....	36

No hi ha lloc per a les dones

Havia arribat el dia. Calia demostrar que tot l'esforç, les hores d'entrenament i d'estudi havien valgut la pena. I no només ho havia de demostrar a aquells que durant setmanes li havien estat fent la guitza sense parar. També s'ho havia de demostrar a ella mateixa.

L'Anne va entrar a l'aula i va seure a la cadira. Recordà tots els moviments repassats, tots els consells donats pel seu mestre i totes les jugades analitzades. Respirà profundament. Estava nerviosa. Va repenjar suaument el seu rostre torrat contra la seva mà i els seus ulls, enormes, vius i foscos, es van clavar al tauler.

Aquell era el dia pel qual tant s'havia preparat. El dia en què havia de guanyar. Era quasi una necessitat personal, una venjança pel que havia patit feia tot just un any. Allargà la mà al seu rival i mogué la primera peça del seu exèrcit.

El dia 8 de març del 2017, l'Anne, una alumna de primària de deu anys, es va deixar guanyar en una petita lliga que el seu mestre d'escacs, en David, havia organitzat a la seva escola. En acabar les partides, quan la canalla ja començava a desfil·lar cap al menjador, el professor va demanar a la nena que es quedés per parlar del que havia passat.

Al principi li demanava que s'esforcés, que jugués amb la voluntat de guanyar i que la pròxima vegada procurés aconseguir aquest objectiu. La nena escoltava el professor en silenci. Els dos havien sortit de l'aula perquè s'estava fent tard i ella havia d'anar a dinar. Mentre recorrien els passadissos de l'escola, ell li anava fent tot de peticions perquè ella millorés.

En David, que s'havia dedicat durant molts anys a donar classes d'escacs, podia reconèixer fàcilment un bon escaquista i tenia molt clar que aquest era el cas de l'Anne. Havia començat a jugar a l'escola, quan ella i un parell d'amigues més s'havien apuntat a les classes que donava en David just abans de l'hora de dinar. Tot i que els primers dies no es prenia seriosament el joc, a mesura que va anar passant el temps va començar a veure la bellesa que s'amaga darrere dels escacs i va quedar captivada fins a tal punt que, quan les seves amigues van

decidir desapuntar-se perquè les classes els semblaven avorrides, ella va decidir seguir.

Quan finalment van arribar al vestíbul, després d'escoltar totes les queixes del mestre, ella el va mirar amb resignació i li va dir:

–Per què m'he d'esforçar? De tota manera m'acabaran guanyant.

En David no va trigar a assabentar-se del que havia passat: els nens del col·legi es reien d'ella perquè, sent una nena, jugava a escacs. L'Anne havia hagut d'escoltar, després que en un torneig aconseguís la posició de segona millor jugadora femenina de la seva categoria, com els seus companys afirmaven que ella era "la millor jugadora", això sí, "entre les noies". Molts d'ells fins i tot li asseguraven que, si s'haguessin d'enfrontar en una partida, la guanyarien sense esforçar-se gaire.

Aquella mateixa nit en David va trucar a casa de l'Anne per demanar-li perdó a la seva mare. Estava dolgut per no haver-se adonat de la situació que estava patint la seva filla. Va demanar-li que es veiessin el dissabte següent per parlar de tot allò i la mare va acceptar.

El moment en què en David va arribar a casa de l'Anne, tres dies després, l'emoció va inundar el menjador de la jugadora. Mare i filla van escoltar tot allò que el mestre els volia dir. Ell, que havia estat donant voltes tota la nit per saber ben bé què dir a la nena, li va deixar anar el tendre discurs que portava quasi memoritzat:

–He vingut per dir-te tres coses –va anunciar en David a la jugadora–. Primer de tot, vull demanar-te disculpes. No m'imaginava pas que poguessis dubtar que ets una bona escaquista, potser perquè jo ho tenia claríssim. En segon lloc, vull que acceptis que t'entreni tots els dissabtes. Em donaries aquesta oportunitat? – L'Anne va acceptar de la mateixa manera que ho va fer la seva mare.– I finalment et prometo que, amb el meu entrenament, guanyaràs a tots aquells que s'han rigut de tu a l'escola.

Encara que poguem pensar que el cas de discriminació que va patir l'Anne és aïllat, no ho és pas. L'eurodiputat Janusz Korwin-Mikke, l'any 2017, va defensar

el fet que les dones rebessin una remuneració més baixa que els homes, fent la mateixa feina, utilitzant els escacs com un dels seus arguments.

—Sap vostè quantes dones hi ha entre els primers cent jugadors d'escacs? —va preguntar al Parlament Europeu—. Li ho diré: cap. És clar que les dones han de guanyar menys diners que els homes perquè són més dèbils, més petites i menys intel·ligents.

Els grans jugadors d'escacs de la història, els monstres que han estat a les primeres posicions i que han sigut protagonistes d'èpoques daurades d'aquest esport, també s'han posicionat sobre el paper de les jugadores en aquest món dominat essencialment per homes.

"Totes les dones són febles. Són estúpides en comparació amb els homes. No haurien de jugar als escacs, ja ho sabeu. Són com principiants. Perden totes les partides contra homes. No hi ha cap jugadora al món a qui no pugui donar-li un cavall de més i, tot i això, guanyar-la", deia convençut Bobby Fischer, qui va aconseguir ser el millor jugador del món després de derrotar a Spassky l'any 1972 en el conegut com a "match del segle", a la revista generalista *Harper's Magazine* l'any 1962.

Malgrat aquesta afirmació, quan Judit Polgár, considerada una de les millors escaquistes de la història, si no la millor, li va proposar jugar en aquestes condicions, ell va declinar l'oferta.

"Els escacs són una barreja d'esport, guerra psicològica, ciència i art. Quan observeu tots aquests components, l'home domina. Cada component d'escacs pertany a les àrees de dominació masculina" declarava Garry Kasparov, qui va aconseguir el títol de campió del món l'any 1985, al diari *The Times of London* l'any 2003.

"Les noies no tenen el cervell per jugar a escacs" afirmava Nigel Short, l'any 2015, al diari *The Telegraph*. Short va aconseguir el títol de Gran Mestre internacional d'escacs, la categoria més alta a la que pot aconseguir un escaquista, amb catorze anys i va ser arribar a la final del Campionat del món l'any 1993 però va ser derrotat per Kasparov.

De fet, si analitzem fredament un tauler d'escacs ens adonarem que la figura femenina és marginal. De les trenta-dues peces que trobem dins d'una batalla, setze per cada jugador, només dues són femenines: la dama blanca i la negra.

La dama, en molts casos coneguda erròniament com a reina, es concep com una figura lligada al rei per una relació amorosa, però aquesta realitat queda molt lluny del significat que se li va donar a la figura de la peça durant el naixement dels escacs.

La dama no és la dona del rei. Evidentment li deu lleialtat, però no com a esposa sinó com a membre del seu exèrcit. Lluny de ser una figura passiva, la velocitat i impredictibilitat de la dama l'havien convertida des de bon principi en la guerrera per excel·lència del tauler.

És una amazona despietada i mortífera i, en molts casos, la seva mort o supervivència és decisiva per aconseguir la victòria d'una partida. Però aquesta bel·ligerància es va anar emmascarant amb l'arribada dels escacs a una Europa catòlica i la idea de guerrera va quedar substituïda per la d'esposa del rei.

A partir d'aquell moment, i tal com podem veure reflectit al llibre *El juego del ajedrez* de Jacobo de Cessolis, la dama es va transformar en una peça que havia de ser fidel al rei pel vincle matrimonial que els unia i que, a més a més, s'havia de mantenir casta i pura per no tacar la imatge del monarca, tot essent vigilada pels consellers del rei, els alfil, que sempre queden situats a banda i banda del rei i la dama.

Ara, la peça més lluitadora del tauler carrega amb tots els estereotips de gènere femenins. Els mateixos contra els quals han de lluitar jugadores com l'Anne, que lluny de quedar-se parades davant d'una situació de discriminació, es comporten com a veritables dames de blanc i de negre.

El mat invisible

Una setmana després, la nena va tornar a rebre en David, traient el cap per la porta de casa seva i, sota l'atenta mirada de la seva mare, va acompanyar al professor al menjador. Un cop allí, en David va anunciar a la mare:

–L’Anne necessita un tauler numerat per poder repassar les partides que es va apuntant a les classes –i mentre anava exposant aquesta necessitat, va treure un tauler i peces noves d’una gran bossa blava.

L’Anne, que es balancejava feliç però vergonyosa en una cantonadeta del sofà, en interpretar la mirada de la seva mare, deixà anar ràpidament un “gràcies” i portà tot el material necessari per la classe: un ordinador i el llibre *Aprendemos a jugar pensando*.

–Has fet els teus deures, Anne? – va preguntar en David. Ella assentia mentre li explicava que havia penjat a la seva habitació una gran cartolina del seu color preferit, el blau, perquè cada dia abans d’anar-se’n a dormir pogués llegir les paraules que li va dictar en David: “jo puc, jo vull, jo ho aconseguiré”. Quan la nena pronunciava aquestes paraules semblava fer-ho amb poc convenciment, però tant el seu professor com la seva família confiaven en ella.

–A veure qui col·loca les peces més ràpid! –li proposà en David per escalfar.

L’Anne va començar a posar les peces blanques sobre el tauler mentre en David s’encarregava de col·locar les negres. Mentre ell buscava els últims peons a la capsa, l’Anne tombà les peces d’en David. Ell es va fer l’ofès i al final els dos van esclatar a riure mentre es tombaven les peces l’un a l’altre. Finalment, fent ús de totes les trampes possibles, ella va guanyar.

Totes les rialles es transformaren en serietat quan van començar a repassar jugades i a fer petites partides. L’Anne feia ballar les peces sota els seus dits llarguíssims, que lliscaven suaument creant una dansa bèl·lica sobre el tauler. De vegades els seus moviments eren massa ràpids i en David la renyava dolçament perquè pensés dues vegades abans de tirar.

La intuïció de la petita era tan gran que, quan en David retirà les peces per repassar el mat del passadís, usant tan sols la seva ment i el tauler, ella va recolzar el cap entre les mans, perquè no li caigués cap de les seves idees, i recità, melodiosament i sense gaire dificultat, cadascuna de les jugades necessàries per fer el mat. En David va respondre a totes elles fins que l’alumna, després d’uns pocs segons, va realitzar un escac i mat invisible als ulls dels inexperts.

La germana petita de l'Anne, que havia sortit de la seva habitació en sentir el rebombori, s'acostà a la taula per veure, de puntetes, com anava la partida. La germana gran la procurà fer fora sense treure la vista de les peces, però ella insistia a quedar-se a mirar. En David, mentre assenyalava la porta, pronuncià les mateixes paraules que li van dir a Judit Polgár quan era petita i volia veure jugar la seva germana Susan:

–Quan aprenguis com es mouen les peces podràs estar amb nosaltres a les classes però, fins que no arribi aquest moment, hauràs d'anar a jugar a la teva habitació.

Al principi ella es va negar a marxar però després, en veure que ni el mestre ni la seva germana li feien gaire cas, va cedir tot tornant a la seva habitació. Sense que la petita se n'adonés, en David havia aconseguit picar la seva curiositat per, en un futur, procurar convertir-la en el seu següent fixatge.

Després de repassar una mica de teoria calia passar a la part pràctica. Alumna i professor van decidir jugar contra un oponent online. Al principi en David deixava que ella fes els primers moviments i la corregia quan veia que anava errada. A mesura que l'estratègia s'anava complicant ell va passar a estar igual d'implicat que l'Anne a la partida. Havent vençut al jugador, els dos van xocar les mans orgullosos.

Abans d'acabar la classe, en David va proposar a l'Anne jugar una partida ràpida ells dos. Després que ella acceptés, i en veure que els moviments que feia eren molt bons per una nena de deu anys, en David va xiuxiuejar gairebé per a si mateix:

–Tu, quan siguis gran, seràs Gran Mestra.

I, mentre ho deia, reflexionava sobre com havia crescut l'Anne com a jugadora des de les seves primeres lliçons d'escacs i tot el camí que li quedava per recórrer per aconseguir obrir-se pas com a escaquista.

La marreca

No hi ha res més gratificant que veure com un alumne a qui has estat entrenant des dels seus inicis comença a recollir els seus fruits com a jugador. L'Elena

coneix bé aquesta sensació. Ella va ser entrenada des dels últims anys de primària i fa un temps que ha començat a donar classes a nens petits.

Possiblement la decisió de donar classes formava part d'un dels molts esglaons que ha anat escalant la jugadora per aconseguir els seus somnis. Sempre va a poc a poc, estudiant cadascun dels seus passos abans de prendre una determinació. Va decidir apuntar-se a la categoria B absoluta del XX Open Internacional d'Escacs de Sants, Hostafrancs i la Bordeta, un dels *opens* més importants celebrats a Catalunya, per batallar i aconseguir una bona posició, i va quedar en segon lloc. Va inscriure's al Campionat Femení d'Escacs de Catalunya de l'any 2017 i també va aconseguir quedar segona.

És una jugadora experimentada, encara que ni tan sols ha arribat als trenta anys, i ha aconseguit guanyar-se el respecte de molts escaquistes però, lluny de mostrar-se prepotent, la seva actitud sempre és extremadament humil. Mai deixa de ser respectuosa i prudent i, pel seu posat d'espatlles encongides com si, tot i la seva baixa estatura, volgués ocupar encara menys espai, sembla que no s'acabi de creure que ha demostrat ser, en dues ocasions, una de les millors escaquistes de Catalunya.

Aquesta filosofia també la manté quan dóna les classes. És pacient i comprensiva amb els alumnes i procura atendre tots els dubtes que tenen les futures promeses del seu club d'escacs, el Torreblanca.

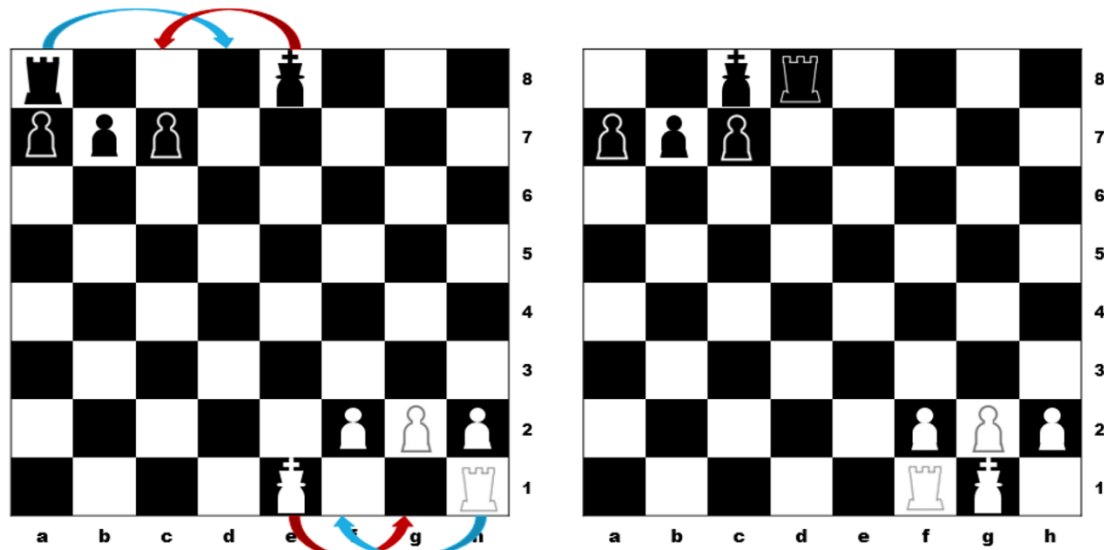
—El rei blanc, veient que el volen venir a matar, es tanca al seu castell i clou totes les portes i les finestres per quedar ben protegit. L'única porta que estava oberta quedava ben defensada pel seu guardià, la torre —explica l'Elena als seus alumnes.

Tots els nens miren els moviments que fa la mestra sobre el tauler. Allò que la jugadora vol que els seus aprenents entenguin és la necessitat d'enrocar-se de seguida sempre que s'enfrontin contra un adversari.

La tècnica de l'enroc es considera un moviment especial, ja que el rei es pot desplaçar dues caselles. Un jugador només es pot enrocar en cas que no hagi mogut el rei ni la torre en les seves jugades anteriors. Per això, cal esperar amb paciència que, durant l'inici de la partida, les altres peces que s'interposen entre

el rei i el seu refugi surtin del camí que cal que recorri el monarca. Ell, veient que l'exèrcit enemic l'està a punt d'atacar, s'amaga darrere d'una barrera de peons, i dóna les ordres de la batalla des del seu fort. La torre és qui s'encarrega de protegir el rei de tots aquells que vulguin entrar al seu castell i, com que aquesta peça en castellà s'anomenava antigament "roque", la jugada es coneix actualment com a "enroc".

Les peces negres realitzen un enroc llarg i les blanques un enroc curt

Però aquesta jugada també comporta un cert risc i l'Elena, amb el seu conte, vol que els seus alumnes ho tinguin ben clar.

—La dama negra es va posar davant el guardià blanc per temptar-lo i ell, golafre com era, va caure a la trampa i se la va menjar! La torre blanca no es va adonar que, si marxava per menjar-se la dama, deixava desprotegida la porta del castell del rei blanc i ell, que tot procurant escapar es va adonar que les portes i finestres estaven bloquejades, va morir al castell que ell mateix havia segellat.

Tots els nens contemplen entusiasmats com el rei blanc és derrotat i potser ni tan sols s'han adonat que l'Elena els ha ensenyat a fer el mat del passadís, que rep aquest nom pel passadís format pels peons que impedeixen l'escapatòria del rei.

–El rei blanc, per no morir, hauria d’haver obert una finestra –l’Elena, a poc a poc, desplaça un dels peons que protegeixen al rei una casella endavant–. Ho veieu? Si ara un enemic volgués entrar al castell, el rei podria sortir.

Encara que la majoria dels alumnes que l’escolten no tenen més de cinc anys, ja s’estan preparant pel Torneig del Cargol, una competició organitzada per als escaquistes més petits. L’Elena, juntament amb els altres membres del Club d’Escacs Torreblanca tot prenent un cafè abans d’entrar al centre cultural on acostumen a entrenar, parlava sobre com de positiva podria resultar l’experiència pels nens.

–Si ara comencen a competir amb rellotge, en un futur, ja estaran acostumats – havia explicat un dels membres del club que també és mestre dels escaquistes més joves–. En canvi, si els ensenyes a jugar sense rellotge i després, de cop i volta, els en poses un al costat els farà tanta por que estaran més pendents del temps que de la partida.

Per aconseguir uns bons resultats, l’Elena els procura ensenyar amb tota la paciència del món i, mentre s’enfronten els uns als altres, els assenyala els errors amb delicadesa i els xiuxiueja quines són les millors jugades, procurant donar un cop de mà als alumnes més desavantatjats.

La nova incorporació d’aquest any al club és una nena de quatre anys que mentre juga es toca compulsivament els cabells. Prem els llavis, ben blaus per la llaminadura que s’ha menjat abans d’entrar a la classe, mentre els seus dits, suspesos sobre el tauler, escullen quina peça moure.

Al final de la partida, que juga contra un altre dels alumnes, es posa de morros i sembla que en qualsevol moment començarà a plorar. Creu que ha perdut. És tan menuda que, per més que els adults li procurin fer entendre que no l’han derrotada, que ha aconseguit que el seu contrincant ofegui el seu rei, la nena no entén allò que li diuen i segueix fent cara de pomes agres, convençuda que l’estan enganyant perquè es posi de bon humor.

–És un dels errors més comuns a l’hora de jugar als escacs –explica l’Elena–. Molts es pensen que, si tenen al seu contrincant col·locat en una posició en què mogui on mogui el rei li faran escac i mat, han guanyat, i no és així. Moure el rei

a una casella en què te'l poden matar es considera una jugada il·legal. Si el rei no es pot moure enlloc, i no tens cap altre peça que puguis moure, t'han ofegat.

Aquesta és una estratègia molt utilitzada pels escaquistes quan saben que perdran una partida. Procuren estancar totes les seves peces i col·locar el rei a una casella on estarà segur però de la qual no podrà sortir. Si el jugador aconsegueix que ofeguin el seu rei, que el deixin tancat en una claustrofòbica casella sense cap possibilitat de moure's per no ser derrotat, aquest jugador aconseguirà taules, és a dir, un empat. Però la petita de llavis blaus no aconsegueix entendre la complexitat del seu final de partida i procura fer front a allò que creu que ha passat: ha perdut.

De ben petits els escaquistes aprenen a assumir les derrotes. És una lliçó que en aquest esport és molt més dura que en altres perquè no és una experiència compartida. No hi ha un equip que et recolzi. Tu t'has equivocat. La responsabilitat és teva. Sembla que la nena, tot somicant, se'n comença a adonar.

No trigarà gaire a comprendre que aquesta sensació és molt habitual però mai s'hi acostumarà, com bé sap l'Elena, que dóna mil voltes a una partida en què ha estat vençuda per trobar les claus de la derrota.

En uns anys, quan estigui preparada, la petita començarà a enfrontar-se als adults als tornejos. L'edat no serà un impediment per jugar amb els més veterans, sempre que demostrï que la seva tècnica és bona i que el seu ELO, el número pel qual es guien els escaquistes per saber quin és el seu nivell, és suficient per a jugar contra els que ella anomena "els grans".

Potser, qui sap, posarà a més d'un escaquista contra les cordes. Els farà suar. Els obligarà a assumir que una escaquista jove, i noia, els pot vèncer sense cap mena de compassió. Una marreca els donarà una lliçó.

El cavall

—No m'agrada jugar contra nens —confessà la Conxi, una escaquista veterana, sense cap mena de complexos—. Em posen molt nerviosa i em fan sentir malament quan em guanyen. Ja sé que no m'hauria de molestar, perquè hi ha nens que són molt bons, però no ho puc evitar. La meva lògica em diu que no

em puc deixar guanyar contra una persona que no toca el terra amb els peus quan s'asseu a la cadira per jugar contra mi. I no et confonguis, jo sé que els escaquistes joves són molt perillosos, perquè tenen la ment molt més àgil que jo, però no puc assumir que em guanyi un nen. Entenc que és una ximpleria. De fet, potser és la mateixa sensació que té un home quan s'enfronta a mi en una partida. Potser ell també pensa que em pot guanyar més fàcilment pel fet de ser una dona. Suposo que com a mi em passa el mateix amb la canalla, els disculpo. No em fa res que pensin això de mi i tampoc m'afecta a l'hora de jugar.

Però ara, unes setmanes després d'aquesta confessió, la Conxi s'ha d'enfrontar a una nena al IV Open Internacional de partides ràpides Adolfo González. La seva fesomia amable i riallera, emmarcada pels seus cabells curts i castanys, canvia completament quan s'asseu davant del tauler i el moment en què ha encarat la seva rival, que no deu tenir més de dotze anys, no ha estat pas diferent.

Li allarga la mà, amb un gest una mica fred i, un cop començada la partida, posa les seves mans a banda i banda del cap perquè res la desconcentri. És com un cavall i ella mateixa és la que es tapa els cantons de la cara perquè res la distregui del seu camí. Res pot aconseguir desclavar-li la vista de les caselles que han de recórrer les seves peces.

La forma que té de moure's pel tauler és contundent i quan aconsegueix matar alguna de les peces de la seva contrincant la fa xocar contra la seva. Mata a guitzes. Sobre el tauler demostra el seu caràcter valent, segur i lluitador. Semblava mentida que una persona tan menuda i riallera pugui ser tan mortífera.

Abans de cada partida, al recinte ca n'Oliveras de Martorell, que és el lloc on es celebra la competició, es repeteix el mateix procés: el silenci. La tensió. Més d'un centenar de persones s'agrupen en una mateixa sala i miren fixament a qui tenen davant. De tant en tant algú somriu per sota el nas, per alleujar una mica els nervis. Altres agafen el rellotge, sempre situat a la dreta dels escaquistes que juguen amb les peces negres, per comprovar si està ben configurat. Saben que tot està comprovat correctament però es volen distreure amb alguna ximpleria per fer passar els últims segons abans del duel.

Per la Conxi aquest torneig és especialment important. Adolfo González, de qui agafa el nom aquest *open* que es celebra anualment, era el seu marit. Fa quatre anys que l'ha deixada per un càncer. Els dos estimaven els escacs i, gràcies a l'Open Ciudad de Sant Sebastián, on es van conèixer, també es van estimar l'un a l'altre.

Tot i que no van jugar junts en aquest primer torneig, ell sí que ho va fer contra qui seria la seva futura cunyada, la Teresa. L'Adolfo aviat va admirar les capacitats de la Conxi com a escaquista i mai es va sorprendre pel fet que una dona fos tan brillant en aquest àmbit i en molts altres.

"Cupido em va bloquejar, i precisament en un torneig", va deixar escrit a *El libro gris del ajedrez*, un recull d'articles i reflexions. "Em vaig casar amb un cervell que m'estimava. La resta és comú a tots els altres éssers humans".

Ell sempre es va guiar per la mateixa filosofia: l'existència dels "escacs femenins" era una ximpleria. No creia en les diferències que molts veien entre homes i dones i li semblava ridícul que moltes jugadores es conformessin davant d'aquesta discriminació. "Si les dones formades intel·lectualment i amb carrera superior, dret, farmàcia, medicina, etc., admeten tal degradació deportivo-social, tenen allò que es mereixen per acceptació tàctica" afirmava al llibre.

—L'Adolfo era un amant dels escacs, de les coses ben fetes i, sobretot, justes — explica un company de club, en Javier, als participants de l'*open*—. Un dia ens va dir "jugaré l'Open de Martorell fins que el meu cos digui prou", i així va ser. En l'àmbit professional, l'Adolfo va ser fundador, juntament amb el seu pare, de la revista d'escacs *Jaque*. Com a subdirector i periodista va ser, durant onze anys, corresponsal d'escacs internacional, coneixent de primera mà a jugadors com Spassky, Fisher, Petrosian i un llarg etcètera.

En el moment en què la Conxi i l'Adolfo van decidir formar la seva pròpia família van deixar el món dels escacs i ell va vendre la revista.

—No podíem dedicar tot el temps que volíem a estudiar. Volíem tenir els nens, els pares es feien grans i n'havíem de tenir més cura, jo m'estava traient les oposicions... Era impossible compaginar tot allò amb un esport que requereix tant de temps.

Cap dels seus fills s'havia interessat especialment pels escacs, ni tampoc els seus nebots, un fet curiós si tenim en compte que la trajectòria de la Conxi i de la seva germana Teresa, al llarg dels anys 70 i 80, va ser brillant. La Conxi va aconseguir guanyar el Campionat Femení de Catalunya en tres ocasions i va quedar en segona posició al Campionat Femení d'Escacs d'Espanya l'any 1980. La Teresa, que havia començat a aficionar-se al joc enfrontant-se a la seva germana a casa, va aconseguir quedar en segon lloc al Campionat Femení d'Escacs d'Espanya en quatre ocasions i va ser campiona de Catalunya en sis ocasions. Els fills de les dues germanes, en canvi, es van iniciar al món dels escacs però aviat van decidir deixar-ho estar.

–En casa de herrero, cuchillo de palo –diu la Conxi, amb un somriure, cada vegada que ho explica.

Després de passar-se una pila d'anys sense jugar, quan els fills ja tenien les seves vides fetes i ells estaven més tranquils, tant ella com el seu marit es van tornar a apuntar a un club que van descobrir al poble on s'havien traslladat. Amb el temps, encara que l'Adolfo no hi fos, la Conxi va decidir seguir jugant, entre altres coses, per mantenir viva la seva memòria.

Les partides a l'*open* són frenètiques. Quan encara no ha passat ni tan sols un minut, alguns dels jugadors s'aixequen per anar a la taula dels àrbitres a anunciar que han guanyat. El ritme de les partides és asfixiant. En aquesta mena de tornejos, les barreres invisibles entre jugadors de diferents nivells, imposades per l'ELO, es difuminen. A vegades, aquells jugadors que amb una hora al seu rellotge poden fer meravelles al tauler, en una partida ràpida no tenen amplitud de visió i queden en una posició totalment vulnerable davant l'atac del seu contrincant.

La Conxi, després d'un gran esforç i concentració, pot aconseguir que la noia li doni la mà i accepti que l'ha derrotada. El temps tampoc havia estat a favor de la jove escaquista, però ella no ha estat l'única víctima dels rellotges. A mesura que passen els minuts se senten les màquines marcar, amb estridents xiulades, que als jugadors els queden cinc segons... quatre... tres... dos... un...

–Bandera! –senyala la Conxi en veure que el contrincant amb qui ha hagut de jugar, després d'enfrontar-se a la nena, s'ha quedat sense temps.

Mentre s'acosta al gran taulell de suro, on els àrbitres van penjant les llistes de cada ronda, i es posa les ulleres per esbrinar contra qui li tocarà jugar la pròxima partida, altres escaquistes se li apropen per demanar-li quin resultat ha aconseguit durant l'anterior batalla. Alguns, després de preguntar-li com està, lloen la figura del seu marit.

Després de completar totes les rondes, els participants es concentren davant d'una gran taula on hi ha col·locades totes les copes destinades als guanyadors.

—He decidit que l'*open* dedicat a l'Adolfo no tingui premi per a la millor dona— havia deixat ben clar la Conxi, setmanes abans que tingués lloc el gran esdeveniment—. Prefereixo donar uns premis més atractius o donar-ne més quantitat per trams d'ELO que no pas donar un trofeu a la millor dona de la competició.

La millor dona

L'Elena no volia recollir el trofeu perquè, en el fons, creia que no se'l mereixia. Després d'haver fet un torneig molt dolent, en què havia aconseguit un resultat que l'havia deixada del tot insatisfeta, encara havia de passar pel calvari de recollir el premi a la millor dona.

—Em vaig sentir com si em donessin un premi de consolació —recorda amb tristesa.

En molts tornejos d'escacs, per aconseguir que les dones s'hi apuntin, es premia a la millor escaquista femenina amb un trofeu independent a tots els altres: el trofeu a la millor dona. En alguns casos aquest premi acaba en mans d'escaquistes que ni tan sols han arribat al podi de la competició. Altres vegades, quan la millor escaquista de la competició aconsegueix arribar a alguna de les tres primeres posicions, aquest se cedeix a la jugadora que ha quedat per sota de la que ha aconseguit arribar al podi, procurant premiar a aquella que no ha obtingut un dels premis “absoluts”, és a dir, destinats tant a homes com a dones.

—No volia menysprear l'organització d'aquell torneig però jo m'estava sentint molt malament pel fet d'haver d'anar a recollir aquell premi — i reconeix, una mica penedida, que va proposar a la jugadora que havia quedat per sota d'ella que es

quedés la copa—. Era una escaquista més petita i jo sabia que s'havia esforçat un munt durant la competició. No com jo.

Però la mare de la jugadora li va dir a l'Elena que no podien acceptar el premi perquè la petita havia d'aprendre a aconseguir els seus objectius a través de l'esforç. L'Elena, a més de rebre una gran lliçó, amb aquest comentari va aconseguir recordar totes les batalles que havia lliurat per aconseguir arribar a la posició en què es trobava en aquell moment i com de gratificant havia estat escalar aquella muntanya ella sola.

Va recordar com, quan era petita, entre les estretes escletxes de les persianes de fusta marró de la seva escola, veia la pluja mullant els carrers de Barcelona. Ella, secretament, havia desitjat que arribés aquell moment. El seu mestre hauria d'anunciar tard o d'hora que, per culpa del mal temps, tots s'haurien de quedar a classe durant l'hora del pati però que podrien gaudir dels jocs de taula que tenien reservats per aquelles ocasions.

Feia temps que ella s'havia adonat que el seu mestre de l'escola sabia jugar a escacs i procurava aprofitar totes les oportunitats per enfrontar-s'hi, especialment durant els dies de pluja.

Ella, que temps enrere s'havia interessat per un llibre d'escacs que els seus pares tenien guardat a casa seva, s'havia adonat que, un cop havia après les normes bàsiques, li era molt més fàcil guanyar-los a ells i a la seva germana. Quan es va adonar que els seus rivals s'anaven quedant petits, el seu objectiu va passar a ser guanyar al seu mestre de l'escola.

La primera vegada que ho va aconseguir va poder entendre la sensació que havia vist als ulls del seu tiet avi el dia que havia ensenyat un premi d'escacs a tota la família. L'havia aconseguit després d'haver guanyat als seus companys del casal de gent gran del Poble Sec. "Vull sentir el mateix orgull que el meu tiet quan guanya aquestes copes" es repetia internament.

Aquell estiu, entre els últims cursos de primària, l'Elena havia anat cada tarda a jugar un parell de partides d'escacs a casa del seu tiet avi. La dona d'ell sempre s'enganxava a mirar com ells dos lluitaven ferotgement al llarg de la tarda i, per aconseguir que la nena agafés forces, rebia a l'Elena amb una Fanta de llimona

i un croissant de xocolata. Mentre ella devorava el seu berenar, tot procurant donar guerra al seu tiet avi, ell movia les seves peces entre cullerada i cullerada de iogurt.

—Sempre em quedarà el dubte de si em va deixar guanyar la primera vegada que el vaig aconseguir “vèncer” —reconeix ella, mentre li segueix donant voltes.

El dia que va aconseguir acorralar-lo completament, gràcies a un mat del passadís i la preparació de les seves dues torres, doblades a l'última columna, ell es va rendir amb un somriure sota el nas. "S'ha deixat guanyar" deien els familiars que havien vist la partida i, amb aquestes paraules, va néixer l'interrogant de l'Elena, que avui dia encara es pregunta si el va aconseguir derrotar o si ell li va donar peixet.

Tot i que la majoria de la família, excepte els seus pares i la seva germana, creien que el seu interès pels escacs seria un fet passatger, va decidir apuntar-se al Club d'Escacs Comtal, que en aquell moment compartia local amb un centre excursionista. Els seus membres acostumaven a repassar partides i a rebre classes al costat de grans matalassos, sacs de dormir i una taula de ping-pong, que feien servir quan es cansaven dels taulers.

Els seus companys tenien molta cura d'ella i, potser pel fet de ser una noia, la tractaven amb un afecte especial. Gràcies a les lliçons que rebia al club, l'Elena va millorar la seva tècnica. Aviat va començar a detectar les debilitats de les seves estratègies i també les del seu tiet avi. Cada vegada li era més fàcil detectar quines obertures acostumava a fer el seu contrincant.

—Al principi era ell qui em donava avantatge però al final vaig acabar sent jo qui el deixava guanyar. De totes maneres, vaig seguir competint amb ell fins que va caure malalt —explica amb nostàlgia mentre, en una grangeta de Barcelona tot berenat el mateix que acostumava a menjar a casa del seu tiet avi, recorda les tardes d'aquell estiu tan màgic.

No va ser fins aquell moment, quan el càncer va començar a passar factura al seu gran adversari, que les partides a casa d'ell es van acabar, però l'Elena va mantenir el seu somni d'aconseguir sentir el mateix orgull que havia vist en els seus ulls d'ell mentre ensenyava les seves copes.

Les primeres vegades que va poder comprendre aquest sentiment, després d'haver vençut al seu mestre de l'escola, van ser quan va començar a guanyar als seus companys de club en les petites competicions internes. Va ser aleshores quan es va adonar de les seves capacitats com a escaquista i va decidir entrar al món dels tornejos de barris.

—Per mi, guanyar aquelles copetes era tot un triomf —diu amb il·lusió.

Tot sortint de la cafeteria, i recordant els seus inicis com a jugadora, es penedeix d'haver renunciat a competir aquest any. Durant la temporada anterior havia aconseguit els seus objectius tant al Campionat Femení de Catalunya com a l'Open de Sants i sabia que aquell era un bon moment per fer una pausa.

Aquesta decisió, feta a contracor, no havia estat gens precipitada. L'Elena sempre procura pensar-se bé les coses abans d'actuar, i això queda ben reflectit en la seva forma de jugar: extremadament posicional. Fins que les seves peces no estan ben col·locades i protegides les unes per les altres, no comença a atacar als contrincants. D'aquesta manera, en iniciar les seves ofensives, el seu contrari es troba amb una barrera indestructible que va aniquilant el seu exèrcit a poc a poc i sense deixar lloc a una possible escapatòria. Per aquest motiu un bon amic l'havia batejada feia temps com “la apisonadora”.

Ella sempre vol anar un pas per davant i fer les coses de forma acurada, sense deixar res a l'atzar. Constantment procura aconsellar al seu exèrcit els millors moviments, tot menjant-se els seus nervis i essent el més racional possible. És com l'alfil, que calma al rei en els seus moments d'ira i procura que les seves tropes segueixin bones estratègies per no posar en perill el regne. Però en alguns casos és molt difícil mantenir la sang freda.

“Aquest any volia descansar per estudiar” es repeteix un cop i un altre però, en el fons, li hagués agradat apuntar-se al Campionat Femení. Necessita tenir sempre un repte al davant, com ho van ser en el seu moment el seu tiet avi, el seu mestre i els seus companys de club, però la determinació que ha pres és del tot encertada. Necessita un temps per poder assimilar tot allò que ha après al llarg de la temporada passada. Cal estudiar. Cal preparar-se per les properes competicions. Cal ser encara més implacable. Els dubtes, però, li estan jugant una mala passada.

–Potser m'hauria d'haver apuntat... és que els escacs enganxen. Un cop comences, si t'agraden, no pots parar –i dient aquestes paraules es posa ben seriosa–. Bé, aquest estiu m'apuntaré a l'Open de Sants! Decidit! A la categoria A! És absoluta, eh... Vull jugar contra homes i dones.

La derrota

Escac i mat. No ho podia suportar. Potser ella no n'era conscient però li havia fet mal. Li havia ferit l'orgull. L'Anne va veure, amb certa incredulitat, com el seu contrincant i company de classe marxava plorant de la sala. Després de totes les burles que ella havia hagut d'aguantar, ho havia aconseguit. Havia guanyat a un dels nens que més l'havia fet patir al llarg del curs i ara ell no podia acceptar que la nena que havia menyspreat tot aquest temps l'hagués apallissat.

En David, que contemplava l'escena amb certa satisfacció, li demanà a l'Anne que anés a preguntar al seu company per què plorava i que li fes costat.

–Que els destrossi –havia dit quan va decidir donar classes a la nena–. Si cal, ja m'encarregaré de pujar-los la moral quan tot aquest embolic hagi acabat, però primer vull que pateixin aquests mocosos. Vull que ella els guanyi i que ho hagin d'assumir.

A mesura que va passar el temps aquell noi i tota la resta que havien fet la guitza a l'Anne es van desapuntar de la classe d'escacs. Un cop la competitivitat entre ells va deixar d'existir, tots van tornar a ser amics.

Anava avançant el penúltim curs de primària. L'Anne s'havia anat interessant pel bàsquet i els seus pares havien decidit apuntar-la a l'equip de l'escola. Curiosament, els nens que abans li havien fet la vida impossible, els que havien dit un cop rere un altre que no els podria vèncer mai pel fet de ser una nena, ara corejaven el seu nom mentre ella entrenava amb les seves companyes d'equip.

Ara el dilema al qual ha de fer front l'Anne és molt diferent. El problema ja no són els seus companys d'escacs ni el fet de poder-los guanyar o no. Ara el que cal decidir és a quina extraescolar li dedicarà més temps.

En David, que fins ara l'havia estat entrenant per enfrontar-se a uns nens que l'havien deixada ben tocada, entre entrenament i entrenament vol mirar de

convèncer-la perquè no abandoni els escacs, perquè ell sap el potencial que s'amaga darrere del seu aspecte innocent.

Amb aquesta por ficada al cos, pica la porta de l'Anne per continuar amb les seves classes. Ella obre contenta de veure en David. L'aspecte de l'Anne, tot i que les seves faccions segueixen sent les mateixes, ha canviat molt des dels primers entrenaments. Ara és més alta, més segura, menys nena... més gran. Els seus moviments, femenins i delicats, són més decidits i els dubtes que planteja al David són cada vegada més complicats.

Abans de començar la classe la seva mare entra al menjador i comença a explicar a en David com van patir, tant ella com la seva filla, durant l'últim partit de bàsquet que va jugar l'Anne.

—Algunes nenes són molt violentes! Per l'amor de Déu! Només estan jugant competicions entre escoles! Com es comportaran si algun dia comencen a competir seriosament? Veus Anne! Això als escacs no passa! —la nena s'encongeix d'espatlles mentre escolta com la seva mare segueix el relat— Moltes els estiraven de la samarreta i, quan alguna companya de l'Anne les tocava sense voler, de seguida es tiraven a terra i es queixaven perquè marquessin falta a favor del seu equip.

—Però les meves companyes no són així! —remarca l'Anne, perquè el David entengui que ni ella ni les amigues juguen brut—. Eren les altres les que no es portaven bé. I eren així d'altres! —i mentre ho diu posa la mà, ben estesa, per sobre del seu cap, per ensenyar al seu mestre com d'enormes eren les noies contra les quals s'havien hagut d'enfrontar.

—El que jo et digui! Això amb els escacs no passa —repeteix la mare.

Però a l'Anne li agrada estar a l'equip de bàsquet. Es pot apreciar per la seva mirada quan explica com va encistellar durant el partit o com de bona va ser una jugada.

Tot i que el David es mor de ganes que l'Anne torni a sentir les mateixes ganes de jugar als escacs, el futur de la jugadora és incert. Ara és la seva germana, aquella petitona que mirava les partides de puntetes feia un any, qui sembla interessada pel joc i, de fet, ja ha començat a rebre classes. Encara que el David

està esperançat per aquesta nova promesa, té por que una de les seves millors alumnes decideixi deixar els escacs.

Potser encara està ressentida per tot el que va passar amb els seus companys. Potser el bàsquet guanyarà la batalla i acabarà deixant les peces blanques i negres. És evident que l'Anne, quan juga als escacs, no se sent acompanyada per altres noies. La majoria de companys que juguen als escacs són nois i això, des del punt de vista de la mare de la nena i del David, és un motiu més que pot fer que l'Anne acabi deixant de competir definitivament.

El sacrifici

Actualment la xifra d'escaquistes femenines a Catalunya, segons les dades de la Federació Catalana d'Escacs, suposa només un 7% dins del total de jugadors federats. Les generacions més joves són les que acullen un nombre major d'escaquistes femenines, però el problema arriba amb l'adolescència¹.

—Les noies joves, quan comencen a tenir parella, deixen els escacs —ha confessat la Conxi en més d'una ocasió, i insisteix en el tema dient que al seu club ha vist molts casos en què les noies prenen aquesta decisió—. Les partides d'escacs són molt llargues. Poden arribar a durar quatre hores... Tenir algú al teu costat que estigui disposat a assumir que hauràs de jugar cada diumenge al matí, durant una bona temporada, i que no podràs fer cap activitat en parella els dies que tinguis partida, no és habitual. Si t'hi fixes, la majoria de persones que esperen als escaquistes durant un torneig de partides lentes són dones.

Encara que alguns pares van a recollir als seus fills després de les competicions, normalment les cadires per als espectadors estan ocupades per dones que acompanyen els seus marits, parelles, fills, etc. S'asseuen pacientment i, com ja saben que en tenen per estona, van preparades amb tota mena de provisions: novel·les, llibrets de mots encreuats, tauletes i mòbils ben carregats de bateria, etc. Quan ja no poden estar més estona assegudes marxen a prendre un cafè al local més proper, fan allargar la beguda tot el que poden i després tornen a veure com va la partida de qui estan esperant, encara que no entenguin res del que està passant sobre el tauler.

¹ Veure les xifres de la Federació Catalana d'Escacs, de l'any 2017, als Annexos.

Un dels casos més sonats va ser el de la dona de Bruno Parma que, com s'explica a *El libro gris del ajedrez*, l'any 1968 va estar-se a primera fila les quinze rondes que va jugar el seu marit al torneig Internacional de Palma de Mallorca. Va veure un total de quaranta-cinc hores de partides d'escacs. Quan li van demanar al seu marit què n'opinava la seva dona sobre com havia jugat, aquest va contestar que ella ni tan sols sabia jugar. Havia estat aguantant ronda rere ronda sense entendre res, veient el seu marit movent unes peces que no entenia i seguint estratègies que no sabia apreciar i ell, lluny d'impressionar-se, ho explicava com si fos un fet natural.

—Normalment, les úniques dones que van a un torneig acompanyades de la seva parella ho fan perquè ells també són escaquistes. Com jo —la Conxi sap de primera mà què representa competir en un esport que es presenta com a mixt però que té competicions reservades només per a dones. Quan ella va arribar al cim de les competicions, als anys 70, la quantitat de jugadores era encara més petita.

—A vegades escoltes algun comentari despectiu: “Sí que estàs en baixa forma perquè t'hagi guanyat una dona” o “Mira! T'ha tocat contra una dona! Segur que aquesta partida la guanyes”. Després, quan s'adonen que ets bona, ho entenen i callen.

La generació de la Conxi és la més castigada per la falta de jugadores. En el cas de les dues categories més veteranes només el 2% dels escaquistes són dones, però la xifra de la categoria Sènior, que recull als jugadors que tenen entre vint i seixanta anys, tampoc s'allunya gaire d'aquesta realitat: només el 4% dels jugadors són dones.

—Ara hi ha poquíssimes escaquistes. Abans, encara menys —diu la Conxi, amb un somriure de resignació, i afegeix—. Bé, les condicions en què es troben alguns clubs tampoc animen gaire a apuntar-se.

Quan ella va començar a jugar als escacs, la majoria dels recintes estaven plens de fum de tabac. La boira tòxica era una constant en les competicions i, en algunes ocasions, mentre ella mirava atentament el tauler per saber quina seria la seva següent jugada, es trobava que el contrincant, com si fos un enorme drac enfurismat, escopia el fum sobre les peces i tot rebotant contra el tauler, anava

a parar a la seva cara. El tabac estava tan present als clubs d'escacs que els taulers quedaven ennegrits fins a tal punt que no s'hi podia jugar amb comoditat i havien de ser substituïts.

—Però no et pensis que la cosa ha canviat gaire —explica la Conxi, que segueix mantenint la rialleta burleta—. L'única cosa que ha canviat de debò ha estat l'aparició de la llei contra el tabac. La resta segueix gairebé igual i les Federacions, tant la catalana com l'espanyola, sembla que no fan gaire cosa per arreglar-ho. Moltes de les instal·lacions no tenen calefacció ni aire condicionat, i quan has de jugar a l'hivern o a l'estiu ho passes francament malament. És un esport que requereix molta concentració! Si t'estàs congelant o bullint, com volen que ho facis bé?

Després de carregar contra la climatització dels locals, el punt de mira van ser els lavabos. De fet, una de les anècdotes més famoses del món dels escacs té a veure amb aquest escenari. L'any 1994, Judit Polgár va anar al lavabo de dones durant una competició d'escacs i, quan va entrar, es va trobar Kasparov. El jugador rus, acostumat a què els tornejos als quals participava fossin íntegrament masculins, utilitzava el lavabo de dones quan li era convenient. En el cas de la Conxi, s'havia trobat més d'un club sense lavabo de dones, però això no era el que li feia més angunia. Les condicions en què els jugadors deixaven els banys eren pèssimes.

Des dels anys setanta fins avui els canvis han estat molt amb comptagotes. Les instal·lacions, les condicions en què juguen els escaquistes, les ajudes, la poca repercussió... Tot segueix igual. Jugar als escacs sembla quasi un sacrifici.

—Ara crec que es comença a parlar una mica de les dones escaquistes per l'escàndol del torneig d'Aràbia Saudí, on obligaven a les dones a anar amb bel.

La Conxi es refereix al moment en què els mitjans de comunicació van embogir quan Anna Muzychuk, guanyadora del Campionat Mundial d'Escacs Femení del 2016, es va negar a presentar-se al Campionat del Món d'Escacs Ràpid i Blitz d'Aràbia Saudi per la discriminació que rebien les dones tant al país com a la mateixa competició. Els periodistes destacaven el fet que, en prendre aquesta determinació, havia perdut la possibilitat de mantenir algun dels seus títols, però ella no va ser la primera a fer aquesta mena de reivindicacions.

Hou Yifan, actualment l'escaquista femenina amb més ELO, també va perdre el seu títol com a campiona mundial quan va decidir que no es presentaria més a aquesta competició. Yifan, que havia demanat repetidament que la normativa del Campionat Mundial d'Escacs Femení fos la mateixa que el masculí, es va fer un fart d'escoltar negatives per part de la Federació Internacional d'Escacs. La jugadora xinesa va ser diana de crítiques quan l'any 2017 es va deixar guanyar, només en cinc moviments i contra un rival inferior, al torneig Tradewise de Gibraltar. Aquella era la primera partida que jugava contra un home. De les 10 partides que cada jugador havia de jugar al torneig, Hou Yifan en va jugar 7 contra dones, fet sospitós si es tenia en compte que la immensa majoria dels participants eren homes.

L'organització de la competició de seguida va desmentir les insinuacions de Yifan, que deia que l'elecció dels seus rivals havia estat manipulada, i van afirmar que el procediment per fer els emparellaments havia estat totalment aleatori i que no entenien la queixa de la jugadora.

Jugar amb desavantatge

—Jo no sento que lluiti menys per ser una dona —explica l'Elena, en una xerrada sobre 'Els escacs i la dona' organitzada pel David Guix—. De fet, quan el meu rival m'ataca i es menja les meves peces sento que, en part, m'està matant a mi també. És una batalla a mort. Només pot quedar ell o jo.

Alguns dels pares de les jugadores que han anat a escoltar la conferència, i fins i tot els jugadors d'escacs que s'han interessat per la situació de les seves companyes i han decidit assistir-hi, conclouen que les dones, possiblement, són menys competitives a l'hora de jugar.

Les escaquistes de la sala es miren les unes a les altres tot negant amb el cap, però..., aleshores, per què existeix una desigualtat tan gran entre sexes en un esport que, aparentment, és igualitari?

Maria Cubel es va fer la mateixa pregunta un any enrere mentre, parlant amb uns companys de professió a una cafeteria a prop de la Universitat de Barcelona, se'ls va ocórrer fer un estudi sobre el comportament de les escaquistes en competicions d'alt nivell.

La Maria, especialista en economia del comportament i experimental, sempre s'havia sentit atreta pel fet de poder analitzar els comportaments humans dins l'economia. Un dels aspectes en què més s'han centrat els seus estudis ha estat en les discriminacions laborals, entre elles les de gènere. El seu interès pels escacs va començar quan es va adonar que les situacions que viuen les dones escaquistes en les competicions d'alt nivell són molt semblants a les que poden patir les dones en voler accedir a un alt càrrec d'una empresa.

Per aquest motiu va decidir realitzar, juntament amb altres professionals de l'àmbit econòmic, l'estudi *Gender, competition and performance: Evidence from real tournaments*.

—Els resultats —exposa la Maria— van ser molt clars. Les dones escaquistes, com que saben que estan dins d'un esport molt masculinitzat, quan competeixen contra un home no tenen els mateixos resultats que quan ho fan contra una dona. Internament se senten en desavantatge.

Segons l'estudi de la Maria, quan una dona s'enfronta contra algú del seu mateix sexe i nivell, té un 50% de possibilitats de guanyar, mentre que quan ho fa contra un home aquestes es redueixen al 46%.

—A més a més —afegeix la Maria indignada—, les dones han de fer un doble esforç quan juguen contra un home: han de lluitar contra un estereotip negatiu, i controlar-se perquè això no les afecti mentre juguen, i a l'hora estar pendents de la partida! Però això no és tot! L'esforç que han de fer per procurar no estar nervioses afecta la memòria a curt termini, que és una de les capacitats utilitzades per jugar als escacs. Les dones van un pas per darrere!

El comportament dels homes també queda afectat pel sexe de l'oponent. Quan un home juga contra un rival del seu mateix sexe, aquest es rendeix amb un 8% de moviments menys que quan juga contra una dona.

—Clar..., pensem-ho bé... —reflexiona la Maria— com més jugades hagi d'afrontar la jugadora, més possibilitats té d'equivocar-se.

L'essència de tot plegat és que, a trets generals, les dones infravaloren les seves capacitats i els seus possibles resultats mentre que els homes els sobrevaloren. La solució no pot ser més clara: tant l'economista com les jugadores coincideixen

que l'educació és la clau. Moltes escoles de Catalunya estan aconseguint acostar-se a aquest objectiu oferint classes d'escacs com a activitat extraescolar. D'aquesta manera, tant nens com nenes poden tenir accés a aquest esport però, per aconseguir la igualtat cal fer una tasca molt gran des de casa, perquè els més petits creixin lliures d'estereotips de gènere.

Encara que aquests canvis puguin trigar molt a arribar, hi ha alguns moments que donen esperança. Un d'ells va ser el dia en què l'Anne, durant el seu viatge a Llatinoamèrica per veure als seus familiars, tot passejant per un parc, es va quedar contemplant com uns homes grans jugaven a escacs.

En un primer moment ells pensaven que la nena havia quedat captivada per la bellesa de les peces i simplement estava entretinguda veient com ells les movien, però aviat es van adonar que entenia cadascuna de les jugades que ells estaven aplicant.

En un moment donat, l'Anne va fer una ganyota quan es va adonar que un dels homes que jugava havia comès un error tan gran que li podia suposar la pèrdua d'una peça. L'home, tot reptant a l'Anne, li va preguntar quin moviment hauria fet ella si hagués estat en el seu lloc.

La nena de seguida es va apropiat del tauler. Va passar una llarga estona jugant amb ells mentre els seus familiars l'esperaven orgullosos. Quan va acabar de jugar, i havent guanyat a algun dels homes que s'havien interessat pels coneixements de la petita, tots es van acomiadar d'ella efusivament. Li van dir que per la seva edat era prou bona i la van animar a seguir jugant.

Aquest és, potser, el cantó més humà dels escacs. Tant se val la teva edat, la teva procedència, la teva condició física o el teu sexe. Només el teu esforç condiona les possibilitats de ser un bon escaquista.

El peó

Una de les figures que més pot sorprendre en el joc dels escacs és el peó. Aquesta peça, que en un primer moment pot semblar la més simple i amb menys valor, pot decidir el final de moltes partides i forçar als jugadors a prendre la decisió de rendir-se.

Segons l'escaquista i psicoanalista Reuben Fine, el peó simbolitza aquella aspiració de l'alumne de transformar-se en mestre. Aquesta transformació arriba en moment en què el peó aconsegueix arribar fins a l'extrem del tauler i ser coronat. Però aquest procés pot ser agre-dolç perquè la voluntat de l'alumne de superar al mestre pot veure's frustrada.

En ser coronat s'enfronta a la realitat: pot transformar-se en qualsevol de les peces que desitgi menys el rei. No arribarà mai a ser la figura de més poder. No aconseguirà atrapar el rei, el seu mestre.

Aquesta set de superació es pot veure als ulls de l'Anne quan s'enfronta al David a les classes. Encara que en algunes ocasions busca la resposta als problemes que troba en el tauler als ulls del seu professor, sempre torna a focalitzar la seva atenció al tauler, amb l'objectiu d'arribar a vèncer, ella sola, a aquell que li ha ensenyat tot el que sap.

El plaer d'aconseguir fer escac i mat és difícilment descriptible. És una experiència tan gratificant que als mateixos jugadors els costa d'explicar. Dir "escac i mat" suposa haver guanyat a l'altre jugador anticipant-te a la seva estratègia i als seus passos.

Aquesta possibilitat d'arribar als finals de partida, segons Fine, es va reduint a mesura que anem aprenent a jugar, perquè el nivell d'expertesa dels escaquistes arriba a tal punt que poden preveure quins seran els moviments de la partida amb un munt de jugades d'antelació i, per tant, els dos guerrers saben qui guanyarà la batalla abans que aquesta acabi.

És en aquest moment que la visió de l'escaquista es transforma i aquest experimenta un gran creixement personal, ja que el plaer que rep del joc no prové del moment de la victòria sinó de la bellesa de l'estratègia.

Dir que els escacs no són un joc violent seria mentir descaradament. El que sí que podem afirmar és que a través del joc aconseguim una intel·lectualització de la violència i, tal com assenyala Fine, l'agressivitat del jugador se sofisticarà a través dels escacs.

Tot i la poca freqüència dels finals amb escac i mat, quan aquests es poden veure a les competicions tots els escaquistes, que ja han acabat de jugar,

s'apinyen al costat de la taula on s'està batallant a mort per veure com els dos jugadors lluiten per la victòria. És un moment extremadament delicat, en què les dues persones enfrontades saben que qualsevol pas en fals els pot dur a perdre la partida. En David, durant les classes, també procura preparar l'Anne per aquesta situació.

—Anem a practicar un final de partida. El teu rei està aquí —en David assenyala a l'Anne on ha de col·locar les peces—. Molt bé, ara la dama aquí i la teva torre aquí. El meu rei està allà. Saps el que has de fer, no?

—El ball de la dama i la torre.

Els finíssims dits de l'Anne alternen els moviments de la seva torre i la seva dama creant el mateix compàs que un vals. Les seves peces, amb una sincronització magnífica, acorralen al rei del seu mestre, que intenta escapar d'aquella dansa de la mort.

Les peces, que es mouen en el sentit contrari a les agulles d'un rellotge, sembla que hagin fet retrocedir el temps. Alumna i mestre tenen la mateixa complicitat, la mateixa connexió i segueixen compartint el mateix llenguatge, per alguns incomprendible, que fa un any. Però el temps ha passat i, encara que l'Anne hagi aconseguit recuperar la confiança en si mateixa, encara li queda molt camí per recórrer, i en David ho sap.

Quan acaba la classe el mestre li pregunta si se sent preparada perquè l'apunti a un torneig que se celebrarà en breus. Ella, mirant la seva mare que l'anima perquè ho faci, li diu que prefereix no apuntar-s'hi. La mare encongeix els espatlles i es resigna davant la determinació de la seva filla.

—Tots li diem que és bona i que s'apunti als tornejos però ella no para de dir que li fa cosa —es lamenta.

—Jo no vaig dir això —protesta la nena—. Jo vaig dir que em poso nerviosa.

Després de replicar es queda amb el cap cot i de tant en tant mira la seva mare fent-li entendre que l'ha posada en una situació compromesa. Fa morros i remuga alguna cosa que ningú arriba a entendre.

Veient aquesta situació, en David li confessa que ell també es posa nerviós quan competeix. Ella alça el cap per mirar-lo i l'examina detingudament. No se'l creu.

Potser, el que no entén l'Anne és que, en algun moment de la seva vida, el seu mestre també va ser un petit peó. Col·locat a primera fila i exposat a totes les adversitats, la violència i crueltat de la guerra dels escacs i de la vida.

Ella no sap que, abans d'arribar a tenir aquesta soltesa al tauler, ell va haver de recórrer un llarg camí enfrontant-se a la rapidesa sibil·lina de la dama, a les afilades diagonals dels alfil, als salts i les guitzes dels cavalls i a la força i la severitat i duresa de les torres i després de tots aquests aprenentatges, després de ser derrotat en nombroses ocasions, va aconseguir ser coronat.

Potser allò que el mestre mai li explicarà és que ell tampoc s'arribarà a sentir mai el rei però aquesta és, en certa manera, la bellesa dels escacs. Has d'afrontar amb duresa les batalles del tauler, però també has d'estar disposat a allargar la mà i afrontar una derrota amb humilitat, perquè un bon jugador sentirà que sempre li queda alguna cosa per aprendre i mai es desfarà de la sensació de tenir algun repte pendent per convertir-se en un veritable mestre.

El naixement de *Les dames de blanc i negre*

La meua parella havia jugat als escacs quan anava a primària, però per assumptes personals ho va decidir deixar. Quan estava a segon de carrera va decidir tornar-s'hi a apuntar i, tenint en compte que ell havia estat un gran suport per mi durant tot el temps que havíem estat parella, li vaig procurar donar tot el recolzament possible tant en el seu nou començament com en les futures competicions.

Així vaig conèixer el món dels escacs i en David, el seu mestre, que ha sigut un pilar molt important per aquest treball. Anant als tornejos i els *opens* amb ells, m'adonava que les dones eren gairebé inexistents al món dels escacs i per aquest motiu vaig decidir manifestar la meua insatisfacció amb la situació a través d'una crònica de l'assignatura Periodisme Cultural.

Durant aquelles setmanes en què estava buscant una bona història que em permetés parlar de la discriminació que pateixen les escaquistes en David, tot dinant després d'un partit de la Lliga Catalana, ens va explicar la història de l'Anne.

No sé si va estar per la passió amb què ho va explicar o pel fet que la nena li va confessar el que estava patint justament el Dia de la Dona, però de seguida vaig creure que la història era molt potent.

Un cop presentada la crònica sobre la història de l'Anne, el professor de Periodisme Cultural, en David Vidal, em va dir que era un tema que es podria estirar per fer un reportatge més extens.

Buscar les persones amb qui parlar no va costar gaire, ja que les jugadores de seguida van estar encantades de col·laborar. De seguida em van arribar al cor les històries de cadascuna d'elles i volia que els lectors també sentissin el mateix. Per això vaig decidir optar pel periodisme narratiu, ja que era l'única manera que tothom pogués comprendre la situació de les jugadores i posar-se a la seva pell.

La complicació més gran ha estat formar-me en la matèria dels escacs, ja que els meus coneixements sobre el tema eren escassos. Fent el treball vaig arribar a la conclusió que per explicar les històries de l'Anne, la Conxi i l'Elena, no em calia ser una jugadora experta, però sí conèixer els orígens i la simbologia que

dóna la màgia als escacs. Per això vaig decidir fer una tasca de recerca abans de començar a fer les seves entrevistes.

Vaig llegir *Siglos de ajedrez* i *Historia general del ajedrez*. Posteriorment, per entendre els pensaments dels escaquistes, vaig llegir *The psychology of the chess Player*, de l'escaquista i psicoanalista Reuben Fine.

Però la complexitat que s'amaga darrere del joc va més enllà de les normes que cal aprendre per poder jugar, és per això que em vaig llegir *El juego del ajedrez*, de Jacobo de Cessolis, que em va permetre entendre el significat de cada peça del tauler i va ser en aquest moment que em vaig adonar de la relació de la psicologia amagada darrere de cada figura i les jugadores amb les que havia treballat per fer el reportatge.

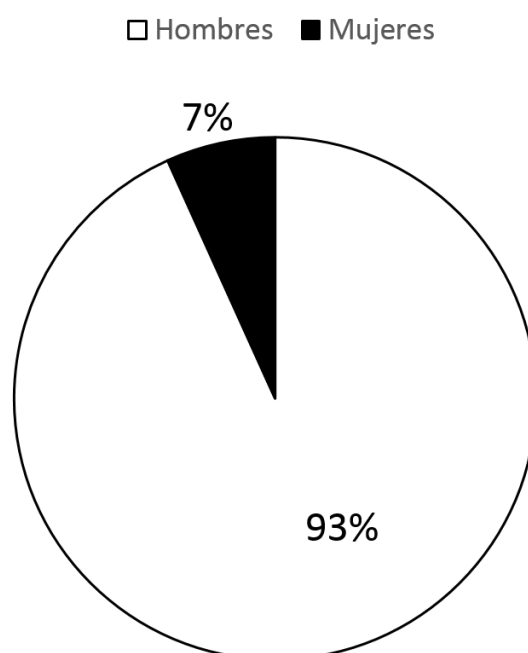
A nivell acadèmic, vaig aconseguir trobar el *paper* de la Maria Cubel, que em va permetre comprendre fins a quin punt les escaquistes femenines es poden veure afectades pel fet de participar en un esport tan masculinitzat. Després de llegir-me l'estudi vaig tenir el plaer de parlar-ne amb la Maria, que es va mostrar oberta a col·laborar en el reportatge en tot allò que pogués.

L'última obra, i potser la més especial que vaig llegir per realitzar el reportatge, ha estat *El libro gris del ajedrez. Crónicas de un ajedrecista vulgar*, que va escriure l'Adolfo Gonzalez, el difunt marit de la Conxi. Ella em va regalar una còpia del llibre després d'haver-me concedit diverses entrevistes i per mi va ser molt màgic poder llegir les paraules de l'Adolfo després que la seva dona m'hagués explicat tot el seu recorregut.

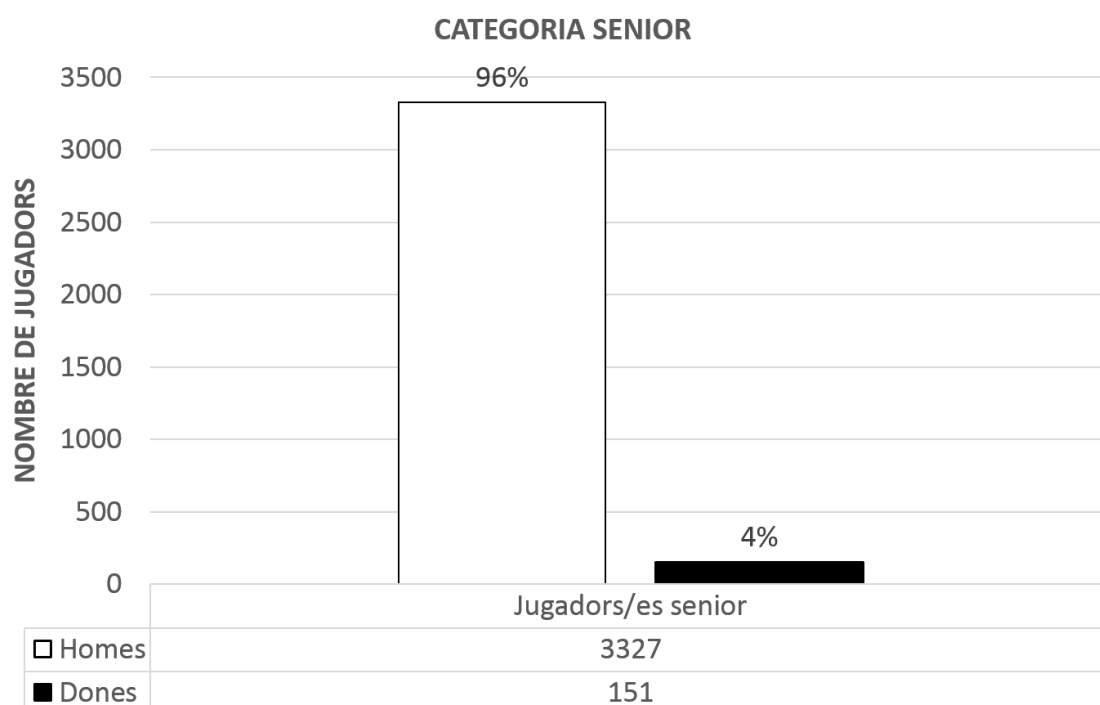
Aquest reportatge m'ha permès conèixer persones meravelloses i entendre esport que ara miraré amb altres ulls.

Annexos

PERCENTATGE PER SEXE DELS JUGADORS D'ESCACS FEDERATS

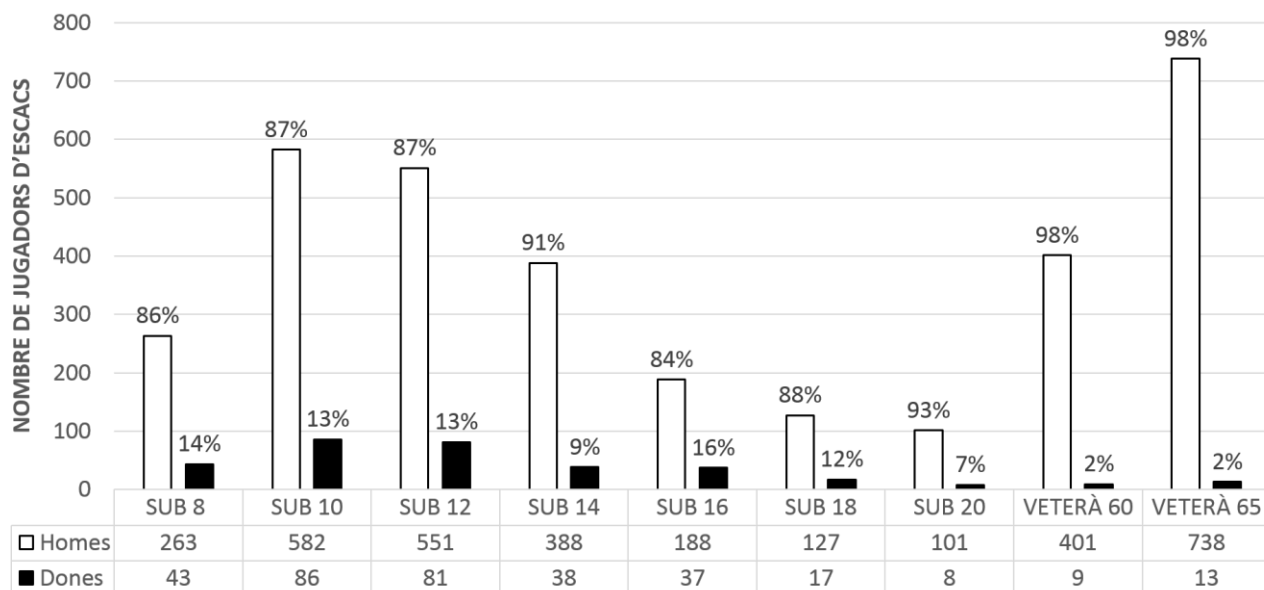
Percentatge d'homes i dones escaquistes federats a Catalunya de l'any 2017

Nombre de jugadors de la categoria Senior (escaquistes que tenen entre 20 i 60 anys) a Catalunya l'any 2017

JUGADORS D'ESCACS PER CATEGORIA I SEXE

Nombre d'escaquistes federats a Catalunya segons categoria i sexe, exceptuant la categoria Senior, de l'any 2017

Bibliografía

- Aramburu, F. (2008). *Siglos de ajedrez*. Biblioteca de ajedrez
- Backus, P., Cubel, M., Guid, M., Sánchez-Pages, S., & Mañas, E. (2016). *Gender, competition and performance: Evidence from real tournaments*.
- Fine, R., & Jones, E. (1967). *The psychology of the chess player*. Dover Publications.
- Ganzo, J. (1973). *Historia general del ajedrez*. Ricardo Aguilera.
- Gonzalez, A. (2010). *El libro gris del ajedrez. Crónicas de un ajedrecista vulgar* (1 ed.). Cervelló: Ediciones Due's Láser.
- Jacobo de Cessolis (1991). *El juego del ajedrez*. Madrid: La Siruela

